

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра психолого-медико-педагогічних основ корекційної роботи

Дипломна робота
магістра

з теми « **КОРЕКЦІЯ ЗВУКОВИМОВИ У СТАРШИХ
ДОШКІЛЬНИКІВ З ДИСЛАЛІЄЮ** »

Виконала:
студентка KorL1-M18z групи
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Копанець Наталія Іванівна

Керівник:
кандидат медичних наук, доцент
Грубляк В.В.

Рецензент:
кандидат психологічних наук, доцент
Гаврилов О.В.

Кам'янець-Подільський – 2019 року

ЗМІСТ

	сторінки
ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ЗВУКОВИМОВИ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ДИСЛАЛІЄЮ	7
1.1. Характеристика розвитку звуковимови у старших дошкільників.....	7
1.2. Особливості розвитку звуковимови у старших дошкільників із дислалією.....	16
Висновки до першого розділу.....	23
РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ ПРОЯВУ ЗВУКОВИМОВИ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ДИСЛАЛІЄЮ	26
2.1. Обґрунтування методики вивчення рівня сформованості звуковимови у старших дошкільників із дислалією.....	26
2.2. Аналіз результатів констатувального етапу дослідження	37
Висновки до другого розділу.....	44
РОЗДІЛ III. КОРЕКЦІЯ ЗВУКОВИМОВИ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ДИСЛАЛІЄЮ	46
3.1. Особливості корекції звуковимови у старших дошкільників із дислалією під час логопедичних занять.....	46
3.2. Система роботи з розвитку звуковимови у старших дошкільників із дислалією під час занять із ознайомленням з довкіллям і розвитку мовлення.....	60
3.3. Аналіз результатів формувального етапу дослідження.....	67
Висновки до третього розділу.....	70
ВИСНОВОК	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	79
ДОДАТКИ	85

ВСТУП

Актуальність теми. Відповідно до вимог Державного стандарту загальної та спеціальної дошкільної освіти, закону України «Про освіту» однією із найважливіших цілей є якісна підготовка дітей до навчання у школі. Для досягнення цієї мети постійно розширюють та уточнюють зміст педагогічного процесу, розробляються нові методи та організаційні форми педагогічного процесу, які забезпечують ефект в навчальному і розвивальному процесі. Навчально-виховний і корекційний процес є складним та включає в себе багато аспектів, особливо це стосується дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку, тому що правильна звуковимова та розвиток фонематичного слуху стануть основою для успішного опанування писемного мовлення та подальшого навчання. Успішність навчально-виховного і корекційно-розвиткового процесу залежить від стану сформованості психічних процесів, зацікавленість і активність дитини та усіх учасників корекційного та навчально-виховного процесу, ступінь сформованості інших процесів. Нажаль при порушенні звуковимови порушуються і інші процеси, що ускладнює корекційний процес.

Дислалію, як порушення мовленнєвого розвитку, досліджували за наступними напрямками:

- розкриття поняття дислалія (О.В. Правдіна, І. Франко, М.Е. Хватцев, Р. Шультесс);
- теоретичні аспекти дислалії (Л.С. Волкова, Е.Ф. Рау, Ю.В. Ріщун, М.К. Шеремет);
- зміст, структура, аналіз звуковимови при дислалії (Е.І Вінарська, Н.С. Гаврилова, Р.І. Лалаєва, Є.М. Мастюкова).

Теоретико-практичні аспекти корекції звуковимови у старших дошкільників з дислалією були поділені за наступними напрямками:

- вивчення звуковимови дитини з дислалією (Н.А. Гагелія, Г.С. Барищук, А.В. Корль, М.А. Савченко);

- етапи корекційно-розвиткового процесу (О.Є. Галдаєва, Т.О. Гіренко, О.Є. Григор'єва, О.В. Трошин);

- методи логопедичного впливу при дислалії (Н.С. Гаврилова, М.А.Савченко, Н.І. Соколенко, Л.П. Успенська, М.Б. Успенський).

Оскільки кількість причини, які призводять до виникнення дислалії досить розповсюдженні (часті соматичні захворювання, порушення будови артикуляційного апарату, несприятливе мовне середовище, двомовність в сім'ї) та на жаль, на сьогоднішній день на діти часто підпадають під їхній вплив. Тому вище подині положення дають нам змогу побачити, що дуже часто зустрічаються, і діти, у яких порушена звуковимова – сплутування або пропуск звуків. Це й зумовило вибір теми дипломної роботи магістра «Корекція звуковимови у старших дошкільників із дислалією».

Мета дослідження: розроблення теоретично обґрунтованої та експериментально апробованій системи роботи з корекції звуковимови у старших дошкільників із дислалією.

Завдання:

1. Здійснити теоретичний аналіз розвитку звуковимови у старших дошкільників із дислалією.
2. Емпірично дослідити та проаналізувати рівень сформованості звуковимови у старших дошкільників із дислалією.
3. Розробити систему роботи з корекції звуковимови у старших дошкільників із дислалією під час навчальних та логопедичних занять.

Об'єкт дослідження: розвиток звуковимови у старших дошкільників із дислалією.

Предмет дослідження: система роботи з розвитку звуковимови у старших дошкільників під час навчальних та логопедичних занять.

Методи дослідження аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної та логопедичної літератури, бесіда, спостереження, методи логопедичного вивчення, якісна та кількісна обробка отриманих результатів.

Гіпотеза дослідження – рання корекція звуковимови старших дошкільників із дислалією дасть нам змогу гармонійно розвинути процеси, які є необхідними для подальшого формування правильної звуковимови у поданої нозології дітей.

Експериментальна база:

- 1) дошкільний навчальний заклад №8 «Ромашка» м. Чортків, Тернопільська область;
- 2) дошкільний навчальний заклад №6 «Чебурашка» м. Чортків, Тернопільська область.

Теоретична значущість полягає у з'ясуванні теоретико-практичних основ розвитку звуковимови у старших дошкільників із дислалією, зокрема характеристиці розвитку звуковимови у старших дошкільників та особливостей розвитку звуковимови у старших дошкільників з дислалією.

Практичне значення полягає в обґрунтуванні емпіричного дослідження рівня прояву звуковимови у старших дошкільників з дислалією, зокрема обґрунтування методики вивчення рівня сформованості звуковимови у поданої нозології дітей та аналіз результатів констатувального етапу дослідження; корекція звуковимови у старших дошкільників із дислалією під час логопедичних занять; розробці системи роботи з розвитку звуковимови у старших дошкільників з дислалією під час занять із ознайомленням з довкіллям і розвитку мовлення; аналізу результатів формувального етапу дослідження.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дипломної роботи магістра обговорювалися на студентській науково-практичній конференції в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка.

Публікації: Копанець Н.І. «Теоретичні основи розвитку звуковимови у старших дошкільників з дислалією» / Збірник наукових праць студентів та магістрантів факультету корекційної та соціальної педагогіки і психології / за

ред.. Н.С. Гаврилової.- Вип.12. – Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори - 2006», 2019. – ст. 126-129

Структура роботи: робота включає вступ, три розділи, висновок, список використаних джерел, додатки.

ВИСНОВКИ

Аналіз теоретико-методологічних та практичних положень корекції звуковимови у старших дошкільників з дислалією дав нам змогу зробити наступні висновки.

Мовлення являється основним видом діяльності дитини та цілеспрямованою дією для реалізації потреб самої дитини, основним засобом реалізації являється слово. Чітка та правильна звуковимова є основою для формування правильної структури слова. У своєму розвитку мовлення характеризується наступними параметрами: найкраще діти опановують назви предметів, які використовують в ігровій діяльності; у процесі розвитку утворюється розуміння значення слів; отримуючи глибше розуміння змісту слова, функціональне значення переходить на другий план; групування та узагальнення предметів здійснюється за основними ознаками; вибудовується ієрархічний порядок понять. Процес розвитку мовлення долає етапи під час, яких готується артикуляційний апарат до мовленнєвої діяльності; здобуваються часткові навички оволодіння мовленнєвою діяльністю; розширюється, поглиблюється мовленнєва діяльність та виходить на усвідомлений рівень; опановують писемне мовлення. Із збільшенням мовленнєвого досвіду мовлення дитини розвивається та відбувається поетапне опанування мовленнєвих функцій, які забезпечують реалізацію потреб дитини, контролю та коригування дій інших осіб, встановлення мовленнєвого контакту з оточуючими, а також дитина вчиться виражати своє «Я», задовольняє свої потреби у пізнавальній діяльності, розвиває вищі психічні функції, розвиває навички передачі інформації отриманої на власному досвіді. Дані етапи розвитку є індивідуальними для кожної дитини та не мають чітких вікових меж, про те вони є наявними у кожної дитини. Оскільки формування усіх компонентів, що необхідні для формування звуковимови характерної для української системи мови, здійснюється поступово, то і фонем, у мовленні дитини, з'являються поступово, від

простіших до складніших. Першими ознаками розвитку звуковимови з гуління, яке з'являється в 2-3 місяці найбільша кількість фонем формується у віці від 2-х до 4-х років з одночасним початком розвитку граматичного компоненту мовлення. Завершення формування спостерігається у шестирічному віці, оскільки вона являється основою для оволодіння писемним мовленням.

Дислалія - це порушення звуковимови, яке виникає за умов наявних порушень анатомії зубо-щелепної системи чи несприятливих умов виховання дитини. Іннервація периферичних органів артикуляції збережена в повному об'ємі. В окремих випадках порушуються фонематичні процеси, кінетичний та кінестетичний праксис, сукцесивний синтез. Класифікація дислалії здійснюється в залежності від переважаючого недорозвитку певного компоненту необхідного для правильної звуковимови: фонетико-фонематичні процеси (акустико-фонематична, артикуляторно-фонематична, артикуляторно-фонетична), порушення у будові артикуляційного апарату (функціональна, механічна), в залежності від кількості порушених фонем у вимові дитини (мономорфна, поліморфна). В залежності від форми і причини дислалії звуковимова може порушуватися у вигляді: пропуску, заміни чи відсутності фонем. У дітей з дислалією серед особливостей розвитку звуковимови у старших дошкільників з дислалією є: відсутність звуків (ротацізм, ламбляцизм, ротацізм, каппацізм, гамацізм, хітизм, шиплячий сигматизм, свистячий сигматизм), заміна одних фонем іншими (параротацізм, параламбляцизм, парайотацізм, паракаппацізм, парагамацізм, паракітизм, парасигматизм). У мовленні поданої нозології дітей може бути відсутня чи замінитися одна фонема з певної групи звуків і спостерігатися правильна звуковимова інших фонем, та можливий інший варіант розвитку звуковимови при якому порушена звуковимова усіх фонем в певній групі звуків (свистячі, шиплячі, сонори). У переважній більшості у дітей спостерігається свистячий та шиплячий сигматизм.

Методика констатувального етапу дослідження рівня сформованості звуковимови і мовлення при акустико-фонематичній дислалії була спрямована на обстеження: будови і моторики артикуляційного апарату, звуковимови, сформованості фонематичних процесів, обстеження активного і пасивного словника, граматичного складу та зв'язного мовлення. Методика констатувального етапу дослідження передбачала наступні етапи: вступна бесіда з дитиною на тему «Що мені подобається» (за допомогою якої визначалася сформованість лексики та граматики, а також частково особливості вимови фонем без візуальної опори); вивчення анамнестичних даних та будови артикуляційного апарату (спрямований на вивчення причин акустико-фонематичної дислалії); адаптована методика Г.С. Баріщук «Прислухайтесь, як говорить ваша дитина» (яка направлена на поглиблене вивчення зв'язного мовлення та розуміння зверненої мови); адаптована методика А. Король «Мовленнєва картка з картинками» (яку використовували для дослідження рівня розвитку навиків вимови фонем, а також усіх мовленнєвих процесів у різних вікових категоріях дошкільного періоду з різним ступенем складності завдань); адаптована методика А.Я. Малярчук «Обстеження мовлення дітей» (використовувалася для обстеження вимови фонем, фонематичних процесів та багатства словникового запасу і граматичного оформлення мовлення). Нами були визначені рівні сформованості звуковимови старших дошкільників з артикуляторно-фонематичною, артикуляторно-фнетичною дислалією. У дітей з високим рівнем сформованості звуковимови спостерігався розвиток фонематичних процесів відповідно вікової категорії та правильна звуковимова, повністю сформована або відповідає віку. Для дітей з середнім рівнем розвитку звуковимови притаманні труднощі при виконанні завдань спрямованих на обстеження фонематичних процесів, порушена вимова одного звука або фонем з однієї групи в артикуляційній моториці спостерігаються труднощі при виконанні вправ. Низький рівень характеризується порушенням вимови

однієї або/і більше груп фонем, утруднений фонематичний розбір слова з чотирьох - п'яти літер, порушеннями в артикуляційній моториці.

Аналіз результатів констатувального дослідження проведеного за етапами (вступна бесіда з дитиною на тему: «Що мені подобається»), вивчення анамнестичних даних та будови артикуляційного апарату, адаптованою методикою Г.С. Барищук «Прислухайтесь, як говорить ваша дитина», адаптованою методикою А. Король «Мовленнєва картка з картинками», адаптованою методикою А.Я. Малярчук «Обстеження мовлення дітей») показав, що у старших дошкільників з дислалією в 60% випадках зустрічається поліморфна, а також сповільнений розвиток окремих компонентів мовлення. Зокрема, виявилось, що у дітей з акустико-фонематичною дислалією найчастіше виявлялися порушення у вимові шиплячих фонем, сонора, –р-. Характерним є те, що сформованість фонематичних процесів при акустико-фонематичній дислалії не відповідають віку дитини, оскільки отримані дані свідчать про труднощі під час виконання завдань. Інтуїтивно, обстежувані старші дошкільники, граматично правильно оформляють самостійне зв'язне мовлення. Сповільнене накопичення словникового запасу.

Метою роботи є розробка системи корекції звуковимови у старших дошкільників з дислалією під час логопедичних занять, яка включає та реалізовує наступні етапи: встановлення співпраці з батьками, медичними та педагогічними працівниками, підготовка дитини до корекційної роботи, робота з фонемами, відпрацювання звуковимови у повсякденному вжитку. Для успішної корекційної роботи на кожному з етапів запропонованої системи корекції звуковимови у старших дошкільників з дислалією відповідно проводилося: налагодження співпраці з вихователями, батьками та медичними працівниками; підготовка дитини до постановки фонем за допомогою розширення знань з анатомії органів артикуляції, розвитку артикуляційної моторики, мовленнєвого дихання, фонематичних процесів та дрібної моторики; робота з фонемами розпочиналася з постановки звука та

його автоматизації і в подальшому диференціації за допомогою різноманітних дидактичних ігор; відпрацювання правильної звуковимови у повсякденному вжитку здійснювалося за допомогою віршів, скоромовок, сюжетно-рольових ігор, обговорення текстів чи сюжетних малюнків. Корекційно-розвиткові заняття включали завдання з удосконалення артикуляційної моторики, постановки і в наступному автоматизації та диференціації фонем, розвитку фонематичного слуху та загальної і дрібної моторики. Завдання підбиралися індивідуально для кожної дитини від простіших до складніших. Провідним видом діяльності на корекційно-розвиткових заняттях являється ігрова для підтримання зацікавленості та заохочення до роботи, а також використовується яскрава та різноманітна наочність.

Відвідування занять з ознайомленням із довкіллям і розвитку мовлення не тільки збагатить досвід дитини, а й дасть можливість розвивати навички самостійної мовленнєвої діяльності в сприятливих та доброзичливих умовах. Запропонована система занять з ознайомленням із довкіллям і розвитку мовлення включає три етапи: теоретичне вивчення природних явищ і тварин де діти вивчають зображення, розповіді про тварин і природні явища з наступним їх аналізом; практичне вивчення природних матеріалів, явищ і тварин передбачає роботу з різноманітними природними матеріалами, розв'язання екологічних задач, відвідування екскурсій та прогулянок; самостійне спостереження включає у роботу батьків, які допомагають дитині вести щоденне спостереження за погодою. Дані заняття включають завдання, що сприяють розвитку: мовленнєвого дихання за допомогою ігор з імітації природних явищ, дрібної моторики і тактильних відчуттів під час роботи з природними матеріалами та їх вивченні, загальної моторики при проведенні цих занять у формі прогулянки та виконуючи різні завдання. Дидактичні ігри які пропонуються дитині в даній системі занять також сприяють розвитку пам'яті, уваги, мислення, аналіз та синтез. Дані ігри являються

модифікованим продовженням логопедичних вправ без акцентування уваги дитини на корекційний процес.

У результаті проведеної роботи була сформована правильна артикуляційна позиція та повністю автоматизована вимова фонем в ізольованій вимові, в слові у різних позиціях та в самотійному мовленні. При повторному вивченні фонематичних процесів завдання виконувалися із меншою затратою часу, а також обстежувані старші дошкільники успішно виконували більш складніші завдання. У результаті корекційної роботи розвинулися та сформувалися наступні навички: визначення заданих фонем у різних позиціях слова на основі слухового сприймання чужого і самотійного мовлення, диференціація фонем на основі слухового сприймання чужого і самотійного мовлення, слуховий контроль, звуковий аналіз слова з 6-7 літер. Також старші дошкільники удосконалили та закріпили навички граматичного оформлення мовлення, а також зв'язної розповіді за серією малюнків чи опису подій з власного досвіду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барищук Г.С. Прислухайтесь, як говорить ваша дитина. Альбом обстеження мовлення дітей: Посібник для логопеда. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2016. – 48.: іл..
2. Болба В.М. Логопедична скарбничка: матеріали для формування правильної вимови звуків [л]-[л’], [р]-[р’], [ш], [ж], [ч] / В.М. Болба. – Вид. 2-ге, без змін. – Тернопіль : Мандрівець, 2017. – 144 с. + вкл.. : 8 с.: іл..
3. Вакуленко Л.С. Социально — педагогические особенности семей, воспитывающих дошкольников с проблемами в речевом развитии / Л.С. Вакуленко // Логопед (говорим і розвиваємося). - 2012. - №7. - С. 22 — 24
4. Винарская Е.И. Возрастная фонетика: учеб. пособие для студентов / Е.И. Винарская, Г.М. Богомазов. М.: АСТ: Астрель, 2005. – 207, [1] с, - (Высшая школа) <https://www.twirpx.com/file/713508/> (17.10.2018)
5. Гаврилова Н.С. Прийоми формування правильної вимови фонем у дітей / Н.С. Гаврилова // Актуальні питання корекційної освіти. – 2012. – Вип. 3. – С. 11-20
6. Гаврилова Н.С. Логопедія: Навчально методичний посібник. - Кам’янець-Подільський: ПП “Медобори-2006”, 2018. - 188 с.
7. Гаврилова Н.С. Порухення фонетичного боку мовлення у дітей: Монографія. – Кам’янець-Подільський: ТВО «Друк-Сервіс», 2011. – 200с.
8. Гегелия Н.А. Исправление недостатков произношения у школьников и взрослых: Пособие для логопеда. - М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. - 240 с. - (Коррекционная педагогика).
9. Галдаева О.Є. Игровые приемы развития фонематических процессов у дошкольников / Логопед (науково-методичний журнал). - №10 (82). - С. 14 — 20
10. Гіренко Т.О. Перспективний план корекційно-відновлювальної роботи з учнями логопедичної групи підготовчого (першого) класу /Т.О.

Гіренко // Логопед (науково-методичний журнал). - 2017. - №9 (81). - С. 10 — 15

11.Гладченко О.М. Комплексні заняття в ДНЗ. Розробки занять для дітей 4 — 6 років / О.М. Гладченко, О.А Шевцова; іл. О.А. Семякіна. - Х.: Вид. група “Основа”, 2008. - 269, [3] с. - (Серія “Дошкільний навчальний заклад. Вихователю”).

12.Григор’єва О.Є. Розвиток мовлення і корекція звуковимови у старших дошкільників на музичних заняттях із використанням логоритміки та логопедичних вправ / О.Є. Григор’єва // Логопед (науково-методичний журнал). 2017. - №3 (75). - С. 8-14

13.Гусева П.Л., Суровцева О.В. Многофункциональные домашние задания в коррекции звукопроизношения / П.Л. Гусева, О.В. Суровцева // Логопед (говорим и развиваемся). - 2012. - №7. - С. 101 — 106

14.Дарда С.М. Корекційні заняття з логопедії в ДНЗ : у 2 частинах. Частина 1 / С.М. Дарда. – Вид. 2-ге, без змін. – Тернопіль : Мандрівець, 2017. – 336 с.

15.Ефименкова Л.Н. Коррекция усной и письменной речи учащихся начальных классов: Кн. для логопедов. - М.: Просвещение, 1991. - 224 с.: ил.

16.Єрмакова И.И. Коррекция речи и голоса у детей и подростков: Кн. для логопеда. – 2-е изд., перераб. – М.: Просвещение: АО «Учеб. лит.», 1996. – 143 с.

17.Зибіна І.В., Кугуєнко Н.Ф. Перспективне планування корекційної роботи з розвитку мовлення дітей 6-го року життя в логопедичній групі / І.В. Зибіна, Н.Ф. Кугуєнко // Логопед (науково-методичний журнал). - 2017. - №9 (81). - С. 16 — 30.

18.Зибіна І.В., Кугуєнко Н.Ф. Перспективне планування корекційної роботи з розвитку мовлення дітей 6-го року життя в логопедичній групі / І.В. Зибіна, Н.Ф. Кугуєнко // Логопед (науково-методичний журнал). - 2017. - №10 (82). - С. 4 — 6

19.Иваненко С.Ф. Формирование восприятия речи у детей с тяжелыми нарушениями произношения: Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1984. – 144 с., ил.

20.Каменєва-Замараєва Т.В. Маленьким щебетунчикам. Логопедичні завдання для занять батьків з дітьми (4 - 5 років) / Т.В. Каманєва-Замараєва, Л.В. Рудяк, Л.М. Тимошенко. – 3-тє вид., випр.. – Х. : Вид. група «Основа», 2017. – 128 с., табл.. – (Серія «Розмовляємо правильно»).

21.Каменєва-Замараєва Т.В. Маленьким щебетунчикам. Логопедичні завдання для занять батьків з дітьми (5 - 6 років) / Т.В. Каманєва-Замараєва, Л.В. Рудяк, Л.М. Тимошенко. – 3-тє вид., випр.. – Х. : Вид. група «Основа», 2017. – 176 с., табл.. – (Серія «Розмовляємо правильно»).

22.Клименко А.І. Використання прийомів мнемотехніки у роботі вчителя — логопеда / А.І. Клименко // Логопед (науково-методичний журнал). - 2017. - №6 (78). - С. 11 — 14

23.Король А.В. Мовленнєва картка з картинками – практичний інструмент в логопедичній діагностиці: навчально-методичний посібник / А.В. Король. – Вінниця: ММК, 2017. - 45 с.

24.Король А.В. Мовленнєва картка з картинками: логопедичне обстеження рівня мовленнєвого розвитку дитини / А.В. Король. - Вид. 2-ге, зі змін. і доп. - Тернопіль: Мандроївець, 2018. - 24с. іл. + 8с. (вкладка).

25.Коррекционно-педагогическая работа в дошкольных учреждениях для детей с нарушениями речи /Под ред. Ю.Ф. Гаркуши. — М.: Секачев В.Ю.. ТЦ «Сфера», НИИ Школьных технологий, 2008. — 128 с.

26.Ластівки: Казки, оповідання, скоромовки // Хрестоматія для позакласного читання / Уклад. Г.Ю. Рогінсика. – Харків: Ранок-НТ, 2002. – 384 с.

27.Логопедія : підручник / За ред.. М.К. Шеремет. – Вид. 4-те, перер. та доповн. – Київ : Видавничий Дім «Слово», 2017. – 856с.

28. Логопедия: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. «Дефектология» / Л.С. Волкова, Р.И. Лалаева, Е.М. Мастюкова и ин.: Под ред. Л.С. Волковой. – М.: Просвещение, 1989. – 528 с.: ил.

29. Мааксаков А.И. Привильнолиговорит ваш ребенок: Кн. для воспитателя дет. сада. - 2-е изд., испр. - М.: Просвещение, 1988. - 159 с.: ил.

30. Миронова С.А. Развитие речи дошкольников на логопедических занятиях: Кн. для логопеда. – М.: Просвещение, 1991. – 208 с.

31. Очерки по патологии речи и голоса. Под ред. С.С. Ляпидевского. Вып. 3. М.: Просвещение, 1967. – 235 с.

32. Поліщук Н. Коли в серці живуть добринки. Методичний посібник. - Тернопіль: Мальва-ОСО, 2004. - 96 с.

33. Нарушение речи у дошкольников. Сост. Р.А. Белова-Давид. М., «Просвещение», 1972. – 232 с., ил.

34. Практикум по дошкольной логопедии: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. №03.07.00 «Педагогика и психология (дошк.)» / В. И. Селивестров, С.Н. Шаховска, Т.Н. Воронцова, Ю.Г. Гаубих; Под ред. В.И. Селиверстова. – М.: Просвещение, 1988. – 222 с.: ил.

35. Рібцун Ю.В. Дошкільнятко: корекційно-розвивальна та навчально-виховна робота з дітьми з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення: навч.-метод. посіб. / Ю.В. Рібцун. - К., 2014. - 238 с.

36. Рібцун Ю.В. Психодинамічний компонент моделі корекційно-розвивальної роботи з подолання вад фонетико-фонематичної складової мовлення у дітей / Ю.В. Рібцун // Логопед (науково-методичний журнал). - 2017. - №6 (78). - С. 5 — 10

37. Рібцун Ю.В. Сходінками правильного мовлення : навчально-методичний посібник / Ю.В. Рібцун. – Тернопіль : Мандрівець, 2017. – 240 с.

38. Рібцун Ю.В. Корекційно робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичного недорозвитку мовлення: програмно-методичний комплекс / Ю.В. Рібцун — К., 2012. - 258с.

39. Рунова М.О. Ознайомлення з природою через рух: Інтегровані заняття. Для роботи з дітьми 5 — 7 років: Пер. з рос. мови. / М.О. Рунова, А.В. Бутилова. - Х.: Видавництво “Ранок”, 2007. - 112 с. - (Дитячий садок від “А” до “Я”).

40. Савченко М.А. Методика виправлення вад вимови фонем у дітей. – 3-тє видання, доповнене. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2016. – 160с.

41. Соколова С.О. Інтеграція діяльності педагогів в аспекті корекції мовлення / С. О. Соколова // Логопед (науково-методичний журнал). - 2017. - №7 (79). - С. 7 — 13

42. Соломенніков О.А. Екологічне виховання у дитячому садку (Програма і методичні рекомендації). Для занять з дітьми 2 — 6 років: Пер. з рос. мови. - Х.: Видавництво “Ранок”, 2007. - 72 с. - (Бібліотека вихователя дитячого садка).

43. Сонячне коло, збірник матеріалів для позакласного читання (для дітей молодшого дошкільного віку) / Упорядник Т.К. Дудіна під загальною редакцією О. Черногуза. – Київ: Видавничий центр ВУС (Видання Українських Стариків), 1997. – 174 с.

44. Тарнавська А.Р. Формування лексико-граматичних категорій у старшій групі дітей із ЗНМ ІІІ рівня / А.Р. Тарнавська // Логопед (науково-методичний журнал). - 2016. - №6 (66). - С. 40 — 42

45. Требнак К.С., Шавцова О.А. Екологічне виховання в ДНЗ / Требнак К.С., Шавцова О.А. - Х.: Вид. група “Основа”, 2016. - 223 [1] с.: - (Серія “ДНЗ, Вихователю”)

46. Трошин О.В., Жулин Е.В. Логопсихология: Учебное пособие. – М.: ТЦ Сфера, 2005. – 256 с. – (Учебное пособие).

47. Филичева Т.Б. і ін. Основы логопедии: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов з спец. «Педагогика и психология (дошк)» / Т.Б. Филичева, Н.А. Чевелева, Г.В. Чиркна. – М.: Просвещение, 1989, - 223 с.: ил.

48. Хрестоматия по логопедии (извлечения и тексты): Учебное пособие для студентов высших и средних специальных педагогических учебных заведений: В 2 тг. Т. I / Под ред. Л.С. Волковой и В.И. Селиверстова. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. – 560С.: ил..

49. Череди́ченко Н.В., Горбачова Д.М. Формування фонетико-графічної грамотності у молодших школярів із порушенням мовленнєвого розвитку розвику в умовах корекційного навчання: Навчально-методичний посібник. - К.: ДІА, 2016. - 212 с.

50. Шевчук Л.О. Використання технології інтерактивного навчання в корекційній роботі з дітьми-логопатами / Л.О. Шевчук // Логопед (науково-методичний журнал). - 2016. - №6 (66). - С. 13 — 17

51. Шеремет М.К., Ревуцька О.В. Логопедія (корекційна робота при дислалії): Навчальний посібник. – К., 2009. - 244с.